

Enver REXHA
(Prishtinë)

HISTORIOGRAFIA SERBE PËR BETEJËN E DYTË TË KOSOVËS, 1448

Beteja e Dytë e Kosovës e vitit 1448, fillimisht shihet që trajtohet nga historiografia serbe, por është interesant të theksojmë se, do të shohim dhe konstatojmë që kjo, kësaj ngjarjeje me përmasa të mëdha historike për Ballkanin e më gjerë, nuk i jep rëndësi trajtimi, hapësirë studimi krahasuar me ngjarje tjera historike të kohës dhe më gjerë.

Historiografia serbe kryesisht e paraqet ngjarjen - Betejën e Dytë të Kosovës (1448), në pak punime, studime ku shihet edhe se, kur kjo çështje trajtohet me të dhëna, ato të dhëna kalohen me dy-tre rreshta. Punime të veçanta ka shumë pak të botuara në revista shkencore, derisa, botim të veçantë për trajtimin e çështjes nuk ka. Çka është me rëndësi, e që duhet të theksohet është se, në shumë punime (studime) historike, përgjithësisht kur studiohet mesjeta, as që përmendet fare kjo Betejë.¹ Këto i theksuam qëllimisht vetëm sa për të ditur se, krahasuar me ngjarjen tjetër po ashtu me rëndësi historike pothuajse të kohës, kur flasim për Betejën e Parë të Kosovës (1389), dihet se janë shkruar qindra punime, studime shkencore dhe botime të veçanta. Sigurisht që interesimi për studime të ngjarjeve historike nga historiografia serbe është e drejtë e tyre,

¹ Istorija srpskog naroda II, Beograd, 1994, f. 263-264; Kosovo, nekad i danas, Beograd, 1978 f. 122; Kosovo i Metohija u Srpskoj Istoriji, Beograd, 1989 f. 45; D. Bogdanoviq, Knjiga o Kosovu, Beograd, 1985 etj.

por punimet, studimet me u veçuar me trajtime si me thënë, më pak e me më shumë rëndësi, mendoj që kanë dhe arsytet apo qëllimet. Shpresojmë që edhe ky trajtim i shkurtër do të paraqes qëllimin e tij, përmbledhjen e të dhënave historiografike serbe për Betejën në fjalë. Turqit (osmanët, E. R.) në territorin e Kosovës edhe njëherë do të tregojnë epërsinë e tyre, gjë që e kishin treguar tash një kohë në këtë trevë, me fitoren e tyre që do ta mundnin ushtrinë hungareze (Koalicionin e Popujve të Krishterë, E. R.), së cilës i printe Gjon Huniadi,² në tetor të vitit 1448, që në histori hyri si, Beteja e Dytë e Kosovës.

Lidhur për qëndrimet e historiografisë serbe për Betejën e Dytë të Kosovës, pashmangshëm duhet të flasim për sundimtarin e Rasit (Rashkës) - despotin Gjergj Brankoviq, i cili duke sunduar Rasin aso kohe, sundonte dhe pjesë të territorit të sotëm të Kosovës dhe siç e theksova më herët, sundimin e tyre e kishin të lejuar nga sulltanët osmanë si vasalë dhe persona të besuar dhe ndihmës të osmanëve. Gjergj Brankoviqi që nga ardhja në pushtet (1428), gjithnjë ka shikuar që me marrëdhënie të mira me shtetet e fuqishme të kohës, sidomos me osmanët, të ruaj pozitën e tij. Të dhënat historike tregojnë edhe që Gjergj Brankoviqi, kishte arrit me anë të martesës (martesave familjare) të vërtetojë pozitën e tij (të sundimtarit, E. R.) mes Hungarisë dhe Portës (osmanëve). Vajza e madhe e tij, Mara, (këtë e kishte vendosur Gjergj Brankoviqi, E. R.) duhej të bëhej nuse (grua turke-osmane, E. R.) në haremin e Muratit II. Mara, dërgohet me pajë (pasuri) të madhe në vitin 1435 tek sulltani.³

Lidhur me këtë personalitet historik, Gjergj Brankoviq, gjatë kohës dhe raporteve të tij aso kohe, në një anë me sulltanët osmanë, dhe në anën tjetër me Mbretërinë hungareze, veçohet periudha kohore nga viti 1444 deri në vitin 1448, kur kemi dy ngjarje me rëndësi historike ballkanike e më gjerë, Beteja e Varnës dhe Beteja e

² Gjon Huniyadi (John Hunyadi, Hungarisht: *Hunyadi János*, Rumanisht: *Ioan de Hunedoara*, Latinisht: *Ioannes Corvinus*, Serbisht: *Sibinjanin Janko*) ishte figurë e rëndësishme ushtarake dhe politike e Hungarisë në shek. XV.

³ Gllasnik LIII, Beograd, 1903, f.84.

Kosovës. Dëshmohej se ky, Gjergj Brankoviqi, gjatë kësaj kohe, do të bëjë çmos për ruajtjen e interesave dhe pozicionit të tij prej sundimtari gjithnjë me marrëdhënie besnikërie dhe vasaliteti me osmanët, duke mos bashkëvepruar me popujt tjerë ballkanikë si me arbrit (shqiptarët) - luftërat e Skënderbeut kundër osmanëve dhe mbretin hungareze që aso kohe (shek. XV) prinin në luftëra të organizuara kundër pushtimit të trojeve ballkanike nga Perandoria Osmane.

Në anën tjetër, kuptohet se, J. Huniadi që nga humbja e Betejës së Varnës (1444), përgatitej për rezistencë dhe luftë ndaj pushtimeve të osmanëve në Ballkan e më gjerë. Veçohet se, këtë intensitet për përgatitje për luftë e rritë sidomos nga viti 1446, kur arrit postin e mëkëmbësit të mbretit të Hungarisë (e zëvendësonte mbretin e mitur Ladislav Pasthumsi) dhe tani mund të realizonte dëshirën e kahershme për t'iu hakmarrë turqve (osmanëve, E. R.), lidhur me Betejën e humbur kundër tyre - Betejën e Varnës (1444). Nga viti 1447 orvatej që të formonte një aleancë edhe me sundimtarët e Ballkanit. Prandaj, në këtë drejtim kërkoi ndihmë edhe nga Papa, Venediku, mbreti i Aragonës dhe Napolit etj., por tregohet se në këto tentime dështoi. Sipas kronistëve, ai i dërgoi disa emisarë edhe te Skënderbeu, i cili i kishte pranuar dhe pajtohej plotësisht të bashkëpunonte me të.⁴ Si duket, vetëm Skënderbeu dëshiroi t'i ndihmojë dhe personalisht të marrë pjesë në luftë.⁵

Në Hungari, Huniadi kishte filluar përgatitjet për luftë. Në takimin e Budimit - pranverë 1448, vendoset për luftë. Përveç hungarezëve, në aleancë merrnin pjesë dhe luftëtar polakë, çekë, gjermanë dhe një njësi vllahe i udhëhequr nga Princi Dan. Me ta ishte dhe legati i Papës.⁶ Ushtria hungareze pasi kishte filluar depërtimin, ishte ndalur afër fshatit Suboticë. Nga këtu, Huniadi edhe njëherë e ftoi despotin Gjergj për t'iu bashkangjitur. Bisedimet i udhëhiqte diplomati dubrovnikas, Paskoje Sorkoqeviq - tri herë

⁴ J. Radonić, *Zapadna Evropa i balkanski narodi prema Turcima*, Beograd, 1905, f. 255-256 - *Zapadna Evropa i balkanski narodi prema Turcima u prvoj polovini XV veka* (in Serbian), Novi Sad: Matica Srpska, 1905.

⁵ Istorija srpskog naroda II..., f. 263.

⁶ J. Radonić, *Zapadna Evropa...* f. 255-256.

radhazi për disa ditë, por dihet se ai (despoti) nuk pranoi prapë të luftojë. Despoti “premtoi neutralitet të plotë”.⁷

Huniadi që nga koha e Varnës bënte plane për luftë kundër turqve (osmanëve, E. R.). Ai tentoi të bënte aleancë me Venedikun, Mbretin Alfonsi dhe Papën. Despoti Gjergj nuk deshë ta ndihmonte, sepse përgatitjet në Hungari i dukeshin plotësisht të pamjaftueshme. Mbetet vetëm Skënderbeu ai që kishte dëshirën ta ndihmojë. Me mbylljen e Marrëveshjes në Lezhë, ky ka kërkuar nga Venedikasit që të paguajnë përpara një shumë të provizionit, duke porositur se është shumë në qejf për t’iu bashkangjitur Huniadit me një ushtri të madhe (kupto në luftë kundër osmane, E. R.), por dihet se pas dy javëve nga kjo kohë, Beteja e tetorit 1448, mbaron.⁸

Bazuar në të dhëna historike, në muajin shtator 1448, Huniadi me hungarezë, polakë, vllahë, çekë dhe gjermanë, kalon nëpër Serbi dhe vjen në Kosovë. Më 17 tetor, zhvillohet lufta (Huniadi humb betejën, E. R.), që tek serbët kjo ngjarje mbahet mend si “Kaloj si Janko në Kosovë”.⁹ Tregohet që, Beteja kishte filluar të enjten, më 17 tetor 1448. Zgjati 3 ditë duke luftuar pandërprerë, natën dhe ditën. Fitorja e sulltanit ishte e plotë edhe pse të dy palët kishin humbje.¹⁰ Bazuar në të dhënat nga tradita serbe, Huniadi vendos të luftoi kundër forcave turke. Niset për Kosovë për t’u ndeshur me forcat turke. Lufta ka zgjat dy ditë, nga 7 deri 10 tetor 1448.¹¹ Ngjarja më e rëndësishme në historinë ballkanike e asaj kohe ishte lufta e Huniadit kundër turqve {...}. Me fillimin e shtatorit 1448, kaloi Huniadi me ushtri në Serbi dhe e ftoi despotin (Gj. Brankoviq, E. R.) për t’iu bashkëngjitur {...}, por despoti kishte dyshim {...}. Përveç kësaj, nga e gjithë kjo ndërmarrje nuk shpresonte për ndonjë interes për Serbinë.

⁷ M. Kostiq, Opis vojske Jovana Hunijadija pri polasku u boj na Kosovu, Glasnik CNDI, 1925, f.79.

⁸ S. Ljubić, Starine, Jugoslovenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, IX, Zagreb, 1880, f. 283; K. Jiriček, Istorija Srba, I, Beograd, 1988, f. 373.

⁹ D.T. Bataković, Nova Istorija Srpskog Naroda, Beograd, 2000.

¹⁰ Istorija Srpskog Naroda II, Beograd, 1994, f. 263; Lj. Stojanović, Rodoslovi i Ljetopisi ..., f. 236.

¹¹ Janosh Hyniadi-Bikipedija, slobodna enciklopedija, 23/7/2018 në: <https://wikipedia.org/wiki/...>

Nuk dëshironte - nuk pranon të hyj në luftë. Çlirimi nga shtypja turke do ta çonte në vartësi më të madhe tek magjarët (hungarezët, E. R.), të cilët, po ashtu ishin miq të pabesuar. Që nga Beteja e Varnës, marrëdhëniet e despotit me hungarezë ishin ndjeshëm të ftohta. Despoti kësaj here shkoi aq larg, sa përmes Sorkoqeviq (Paskoje Sorkoqeviq, Dubrovnikas, “ministër” i Financave të despotit, E. R.) e njofton sulltanin edhe për kalimin e ushtrisë hungareze dhe fuqinë e saj.¹²

Veçohet nga historiografia se, despoti Gjergj, ishte kundër luftës së mbretit hungarez dhe fuqive perëndimore që përgatiteshin kundër osmanëve, më 1448. Pas humbjes në luftën e Varnës, të vitit 1444, despoti Gjergj udhëhoqi politikën e besnikërisë dhe vasalitetit ndaj sulltanit.¹³ Ishte kundër Aleancës së Krishterë. Mirë e dinte se, me pjesëmarrje në luftë linte në fat gjithçka kishte dhe se, në rast të humbjes, do të humbte “shtetin”. Despoti arriti marrëveshjen me osmanët në Edrene, më 12 qershor 1444.¹⁴ Marrëveshja me Portën, e detyronte për besnikëri. Gjergj Brankoviqi, nuk kishte dëshirë të ngritët në luftë kundër sulltanit, sepse e dinte se, ajo (marrëveshja me osmanët, E. R.) ishte më e rëndësishme se sa miqësia me hungarezët. Kundërshtoi të marrë pjesë në luftë.¹⁵

Autori Halkokondili kur flet për vitin 1444 tregon se, Gjergj Brankoviqi punoi disa muaj për të arritur marrëveshjen me osmanët. Ky ishte iniciator dhe kërkues i bisedimeve me ta, sepse dyshonte që hungarezët do t'i ndihmojnë ta kthej “shtetin”.¹⁶ Ndërmjetëse për të arrit marrëveshjen ishte vajza e tij Mara, gruaja e Muratit II.¹⁷ Thuhet dhe mendohet se, ky veprim i Gjergjit ishte “arritja dhe fitorja më e

¹² Vladimir Çorović, Istorija Srpskog Naroda, Banjalluka, Beograd, 1997; www.rastko.rs/rastko-bl/istorija/corovic/istorija4_7.html

¹³ S. Stefanović, Dva dogagajaja ugarske istorije u fashoj narodnoj poeziji, Prilozi proučavanja narodne poezije 6, 1939, f. 35; M. Dinić. Gjorgje Spremac i nasha narodna epika, PPNP 6, 1939, f. 159; Istorija Srpskog Naroda II, Beograd, 1994, f. 258.

¹⁴ M. Spremić, Despot Gjuragj...f. 290.

¹⁵ Istorija Srpskog Naroda II, Beograd, 1994, f. 263.

¹⁶ B. Krekić, Učeshće...f. 50, P. Gjuk, Carica Mara...f.65 në: M. Spremić, Despot Gjuragj Brankoviq i Njegovo Doba, Beograd, 1994,

¹⁷ M. Spremić, Despot Gjuragj Branković i Njegovo Doba, Beograd, 1994, f. 287.

madhe e diplomatike e tij me rezultatin e madh që arriti me osmanët”.¹⁸ Edhe kronistët osmanë tregojnë që Gjergj Brankoviqi kërkonte paqe duke premtuar se, në qoftë që e merr “shtetin” e tij, do të jetë gjithë jetën i nënshtruar (kuptohet ndaj osmanëve, E. R.).¹⁹

Tregohet se, edhe pse despoti Gjergj, nuk dëshoi të marrë pjesë në luftën kundër osmanëve (Beteja e Varnës 1444), ky i lajmëroi sulltanit që ushtria hungareze është nis kundër tij.²⁰ Autori M. Orbini tregon se, Gjergj Brankoviqi kalon në anën turke (osmane, E. R.), sa nga dashuria për vajzën (Mara-gruaja e Murtatit II), po aq edhe nga urrejtja ndaj Janko Huniadit për atë që ky mbante toka në “Serbi”.²¹ Për lëvizjet e Huniadit dhe ofensivës së re dhe këtë, prapë përmes Serbisë së shkatërruar, pa lejen e despotit, të cilit në vitin 1448, nuk i shkonte për një luftë të re me turqit, despoti Gj. Brankoviq, vasal turk, lajmëron Sulltan Muratin II. Despoti i premtoi sulltanit neutralitet të plotë. Lufta filloi më 17 tetor 1448. Humbja krishtere ishte e tmerrshme.²²

Edhe për këtë luftë (Beteja e Dytë e Kosovës, E. R.), Gjergj Brankoviqi ishte i vendosur për paqe, pra nuk pranon të marrë pjesë. Gjergj Brankoviqi lidhur me këtë rast shprehet se: “më mençur është të frikohemi nga turqit se sa nga hungarezët”.²³ Nga hungarezët gjatë kohë kishte duruar ofendime dhe nuk kishte dëshirë që të bëhej mik e ndihmës i tyre.²⁴ Nuk i shkonte mendja, apo nuk e kishte ndërmend të ngrihej kundër sulltanit.²⁵ Beteja e Dytë e Kosovës ka zgjatur tre ditë. Ka përfunduar tragjikisht për anën krishtere. Huniadi e humbi Betejën, sepse e tradhtoi udhëheqësi i Vllahisë, Dani. Fajtor për humbje është edhe Gjergj Brankoviqi, i cili paratakoj aleatët e Huniadit, të cilët i udhëhiqte Skënderbeu dhe kështu i parandaloi të

¹⁸ M. Spremiq, *Despot Gjurgj...* f. 294.

¹⁹ G. Elezoviç, *Turski Spomenici*, Beograd, 1940, f.1135-1136.

²⁰ Konstantin Mihailoviç iz Ostrovice “Janiqareve uspomene ili turska hronika”, *Spomenik SANU*, 1959, f.27-29.

²¹ M. Orbini, *Kraljevstvo Sllovena*, Beograd, 1968, f.117.

²² M. Joviç, *Istorija Serba*, Prishtina, 1997.

²³ M. Spremiq, *Despot Gjurgj...*, f.337.

²⁴ M. Spremiq, *Despot Gjurgj...*, f.337.

²⁵ M. Spremiq, *Despot Gjurgj...*, f.329.

takohen. Nga atëherë ekziston thënia “Vonë vjen Janko në Kosovë”.²⁶

Pas Marrëveshjes së Gjergj Brankoviqit me osmanët (të vitit 1444), ky nga hungarezët bëhet tradhtarë. Duke folur për këtë, duke punuar veç për interesa të tij, ka tradhtuar çështjen krishtere, për më tepër, ka kaluar në taborin turk (osman, E. R.).²⁷

Shkruhet edhe që kishte një mori shkresash në mes të mbretit hungarez Vlladisllavi dhe Skënderbeut (për Betejën e Varnës, E. R.), por që janë të konstruktura me qëllim të vetëm, kinse të tregohet se, despoti Gjergj Brankoviqi e ndaloi (pengoi) Kastriotin të ndihmoi të krishterët.²⁸

Sipas traditës, Hunuadi e humbi luftën falë tradhtisë së Danit II - udhëheqësi i Vllahisë dhe Gjergj Brankoviqit, të cilët i kanë paratakuar aleatët e Huniadit, të cilët i udhëhiqte Kastrioti (Skanderbeg-Gjergj Kastrioti) dhe i ndaluan të takohen, kështu që ushtria e vogël e Huniadit humbi luftën e dytë në Kosovë.²⁹

I vetmi që ishte i gatshëm ta ndihmonte dhe t'i bashkëngjitej Huniadit, ishte Skënderbeu.³⁰ Në aksionin e ri të J. Huniadit /Sibinjanin Janko/ - 1448, ai (Skënderbeu, E. R.) ishte i gatshëm për t'iu bashkangjitur kundër turqve, por Huniadi ishte i mundur në Kosovë - në vend luftimitin e vjetër më 17-19 tetor 1448, para se të arrij Skënderbeu.³¹

²⁶ Rokselanin kofer, Hunjadi kao vishenarodni heroj: Napismeni junak porazhen na Kosovu, a odbranio Beograd, 12/6/2018: [http:// www.rokselana.com/hunjadi-kao-visenarodni-heroj...](http://www.rokselana.com/hunjadi-kao-visenarodni-heroj...)

²⁷ M. Spremić, Despot Gjuragj Brankoviq i Njegovo Doba, Beograd, 1994, f. 294.

²⁸ I. Ruvarac, Đurađ Vuković, despot srpski i Đorđe Kastriot-Skenderbeg vođ arbanaški: godine 1444, Beograd, 1902, f.1-13: G. Shkrivanić, Zashto despot Gjuragj nije uqestvovao u bici na Varni....f.144: S. Qirković, Komentari i izvori Mavra Orbina, u: M. ORBIN, Kraljevstvo Slovena, Beograd, 1968, f.304: M. Spremić, Despot Gjuragj, f. 304.

²⁹ Janosh Hyniadi- Bikipedija, sllobodna enciklopedija, 23/7/2018 në: <https://wikipedia.org/wiki/...>

³⁰ Vladimir Çorović, Istorija Srpskog Naroda, Banjalluka, Beograd, 1997; www.rastko.rs/rastko-bl/istorija/corovic/istorija4_7.html

³¹ D. Bogdanović, Knjiga o Kosovu, Beograd, 1985, f. 53.

Në aksionin e ri të Gjon Huniadi "Sibinjanin Janko", 1448, ai (Skënderbeu, E. R.) ishte i gatshëm t'i bashkohej kundër turqve, por Huniadi ishte i mundur në vendluftimin e vjetër, 17-19 tetor 1448, para se Skënderbeu të arrinë. Turqia më pas lëshohet me tërë fuqinë kundër Shqipërisë së Skënderbeut.³²

Vetëm Skënderbeu i premtoi ndihmë, por e detyruan turqit Huniadin të hyjë në luftë para arritjes së Skënderbeut. Lufta u humb.³³ Për Betejën e Kosovës (1389) dinë të gjithë, megjithatë, shumë pak dikush dinë për Betejën e Dytë të Kosovës. Patriotizmi, dëshira për t'u flijuar për atdhetarizëm si dhe flijimi me vetëdije për ideale, kanë mbetur në kujtesën e popullit tonë (popullit serb, E. R.). Kjo ngjarje, datë mban që nga atëherë simbolikë të fuqishme, e cila me rastin e çdo manifestimi vjetor të ri është gjithëherë më e madhe.³⁴

Megjithatë, opinionit të gjerë i është pak e njohur që më shumë se një gjysmëshekulli më vonë (1448) zhvillohet edhe Beteja e Dytë e Kosovës, ndërmjet forcave të Mbretërisë hungareze të sforcuara me njësi vllahe të udhëhequra nga J. Huniadi nga njëra anë, e forcat osmane-turke të udhëhequra nga Sulltan Murati II në anën tjetër. Huniadi vlerësonte se kishte ardhur momenti ideal që turqve t'u jap grushtin fatal dhe të ndalojë depërtimin e mëtejshëm në Ballkan. Mendimi i tij kyç ishte që ushtria hungareze në Kosovë të lidhet (bashkohet) me forcat e Skënderbeut që në këtë mënyrë bashkërisht të shkaktojnë goditjen vendimtare - grushtin vendimtar të osmanlinjve. Megjithatë, trupat e Huniadi janë rrahur deri në këmbë (mendohet të jenë shkatërruar e vrarë apo, që pësojnë humbje të plotë, E. R.) para se të arrijnë të takohen me ushtrinë e Skënderbeut.³⁵

³² K. Kiriček, Istoriya Srba I, Beograd, 1952.

³³ Zgodovina Jugoslovena, Binter-Shtrukelj, I Del., Ljubljana, 1938.

³⁴ Ivan Ristić, Za Kosovsku Bitku Svi Znaju: Megjutim, mallo ko zna za Drugi kosovski Boj, Srbija Danas, 20/08/2016: <https://www.srbijadanas.com/vesti/istorija/za-kosovsku-bitku...>

³⁵ Ivan Ristić, Za Kosovsku Bitku Svi Znaju: Megjutim, mallo ko zna za Drugi kosovski Boj, Srbija Danas, 20/08/2016: <https://www.srbijadanas.com/vesti/istorija/za-kosovsku-bitku...>

Sa i takon Betejës së Kosovës, shumë harrojnë që ato kanë qenë dy, e para 1389 dhe e dyta në tetor 1448. Në kujtesën popullore, këto dy ngjarje përzihen. Pas Luftës (së Parë), Serbia kërkon mbrojtje nga osmanët kundër Mbretit Zigmund (mbretit hungarez, E. R.), kështu që despoti Stefan mori pjesë si vasal turk në Betejën e Nikopolit. Në Betejën e Dytë të Kosovës, Gj. Brankoviçi për shkak të humbjes së të krishterëve në Betejën e Varnës, në vitin 1444, kundërshtoi pjesëmarrjen në luftë kundër turqve për mos ta humbur tokën, e që për këtë J. Huniadi “Sibinjanin Janko” e konsideron tradhtar. Pas Betejës së Dytë, shumë shpejt Serbia humbë vendin, e dihet që hungarezët e mbajnë Beogradin deri në vitin 1521. Duhet të kuptohet se politika e sundimtarëve nuk është gjithëherë politikë nacionale, sepse ata kryesisht e ruajnë pushtetin dhe udhëheqjen.³⁶

Për fund, të gjitha burimet tregojnë se, Gjergji kishte “marrëveshje me turqit, të cilët sipas tij, duhet ta respektojnë”.³⁷ I pakënaqur me qëndrimet e Gjergj Brankoviçit, Huniadi kalon në “Serbi” duke u sjellë sikur kalon nëpër tokë të armikut. Pasi kalon Moravën del në Krushevc, e përmes “Ngushticës së Jankut”, që populli i dha këtë emër këtij vendi sipas këtij kalimi, arrin në Toplicë dhe vazhdon për Kosovë ku ndalet jo larg Prishtinës. Me lajmin se po vijnë hungarezët, sulltani i cili kishte mbledhë trupat ushtarake në Sofje, tani veç i kishte vendosur në Kosovë në vendin e Betejës së vitit 1389. Turqit (osmanët, E. R.) ishin numerikisht më të fortë. Hungarezët e humbin Betejën dhe Huniadi me pak ushtarë e lëshon fushën e luftës. Tek populli “serb”, nga kjo humbje ka mbetur thënia “Kaloj si Janku në Kosovë”.³⁸

Asokohe, Huniadi iu kishte drejtuar edhe despotit të Rashkës, Gjergj (Gjurgj) Brankoviçit, i cili përgjigjen ia kthen “se ishte i lidhur me marrëveshjen për paqe me Portën”. Nuk kishte dëshirë të ngritët kundër sulltanit, besimin e të cilit e bleu, sepse e dinte se ajo është më e rëndësishme se shoqërimi me Oborin hungarez. Refuzoi

³⁶ Vojislav Pavlović, Garashanin nije začetnik nacionalizma, Intervistoi Angjelka Cvijić për gazetën Politika, dt. 23/7/2018; <http://www.citulje.politika.rs>

³⁷ M. Kostić, Opis vojske Hunijadija...f.86.

³⁸ Lj. Stojanović, Rodoslovi i Ljetopisi, Spomenik CKA 3, 1890: Istorija Srpskog Naroda II, Beograd, 1994, f.264.

të marrë pjesë në Betejë.³⁹ Edhe pse nuk iu kishte ofruar ndihma, Huniadi nuk mendonte të tërhiqet nga lufta. Ai, kështu, gjatë kësaj kohe mbledhi ushtarë në përbërje të hungarezëve, polakëve, rumunëve, gjermanëve dhe çekve.⁴⁰

Huniadi që kishte pritur momentin e duhur me ushtrinë e tij të mbledhur, kishte marrë rrugën për Kosovë.⁴¹ Të dhënat flasin se gjatë depërtimit të ushtrisë së Huniadit nëpër Rashkë (Serbi) kjo bëri që despoti Gjergj (Brankoviqi, E. R.) të lajmërojë Muratin II për marshimin e hungarezëve.⁴² Por, ka dëshmi të vërteta që sipas të cilave despoti Gjergji i kishte dërguar informacione sekrete Muratit II mbi përbërjen e ushtrisë së Huniadit. Këto informata ishin dërguar nëpërmjet Pascuale de Sorgos, i cili ishte në shërbim të Gjergj Brankoviqit.

Në raportin e de Sorgos ishte përfshirë edhe informacioni se, Huniadit i kishin arritur emisarët e Skënderbeut, të cilët i kishin premtuar atij 20 000 luftëtarë.⁴³ Për dallimin nga informacionet që u kishte dërguar despoti Gjergji turqve (osmanëve, E. R.), flasin edhe të dhënat e hershme.⁴⁴ Autorë bashkëkohanik të ngjarjes (shek. XV) si Halkokondili tregon se, Gjergj Brankoviqi kishte vendosur ta tradhtojë Huniadin. Ky shkruan se, despoti Gjergj para nisjes së ushtrisë hungareze (për luftë me osmanët, E. R.) e lajmëroi (njoftoi) sulltanin me përgatitjet për luftë.⁴⁵ Po në vazhdim autori tjetër Bonfini tregon se (nga despoti Gjergj Brankoviqi, E. R.) janë dërguar informata (për sulltanin, E. R.) edhe për numrin e ushtarëve hungarezë dhe drejtimin e tyre. Despoti Gjergj e këshillon dhëndrin e fuqishëm (Sulltan Muratin II, E. R.) që të mos i kundërvihet

³⁹ Po aty; K. Jiriček, *Istorija srba I...*, f. 373.

⁴⁰ K. Jiriček, *Istorija srba I...*, f. 373; *Istorija srpskog naroda II...*, f. 263.

⁴¹ F. Babinger, Mehmet pushtuesi dhe koha e tij, Prishtinë, 1989, f. 61.

⁴² *Istorija srpskog naroda II...*, f. 263.

⁴³ M. Kostiq, *Opis vojske Jovana Hunijada pri polasku u Boj na Kosovu*, Glasnik SND, 1, Skoplje, 1925, f. 79-91.

⁴⁴ L. Chalkondylos, *de Rebus Tur cicis*, Bonae 1843; *Burimet tregimtare bizantine për historinë e Shqipërisë*, Tiranë, 1975, f. 331-332; M. Orbini, *Kraljevstvo slovena* (Z. Shundriç), Beograd, 1968.

⁴⁵ St. Novakoviç, *Veliki çelnik Radiç ili Oblagiç Rade ...*, Beograd, 1908, f.82.

menjëherë (ushtrisë hungareze, E. R.), por ta lenë të hynë në thellësi prej dy apo tri ditë, që atëherë të mbyllë rrugët e kthimit.⁴⁶ Sipas autorit J. Rastiq, deleguesi i despotit Gjergj, i cili më 1448 i dërgoi informata Muratit II në Shqipëri, ishte Paskoje Sorkoqeviq.⁴⁷

Mirë i informuar Sulltan Murati II me trupat e tij evropiane dhe aziatike erdhi përmes Sofjes para hungarezëve në Kosovë. Ushtritë janë takuar në vendin e Betejës së vitit 1389. Në luftë humbën hungarezët. Humbja si sinonim mbeti dhe ndër shekuj u bartë tek serbët, sinonim i thënies “Kaloi si Janko në Kosovë”.⁴⁸ Në këtë mënyrë, ushtria e Huniadit, më 17 tetor 1448, u gjend përballë një fronti të gjatë të forcave osmane, pothuajse në të njëjtin vend ku ishte zhvilluar Beteja e vitit 1389, tek lumi Sitnica para Prishtinës.⁴⁹ Fusha e Kosovës ishte ngjarje e Betejës së madhe në tetor 1448, kur ndeshen Sulltan Murati II dhe “guvernatori” hungarez Janko Huniadi, me ushtri të madhe në territorin e despotit Gjergj, i cili mbeti jashtë ndeshjes dhe i cili nuk mundi të ndalojë shkatërrimin dhe rënien në tokat e tija. Fituan turqit (osmanët, E. R.) a Janko Huniadi mezi shpëtoi, por ra në duar të despotit Gjergj, i cili i kërkoi dëmet për banorët e tij.⁵⁰

Lufta treditore (17-19 tetor 1448) e zhvilluar ditën e natën, ishte katastrofale për ushtrinë e Huniadit. Kështu, pas humbjeve në njerëz, dezertimit të një pjese të ushtrisë, u desh që të tërhiqet nga Beteja edhe vetë Huniadi, kurse ushtarët e mbetur të iknin nga të gjitha anët për të shpëtuar.⁵¹ Në aksionin e ri të Gjon Hunyadit /Sibinjanin Janko/ të vitit 1448, Skënderbeu ishte i gatshëm të bashkohet kundër turqve (osmanëve, E. R.), por Hunyadi ishte

⁴⁶ M. Orbini, *Kraljevstvo Sllovena*, Pesaro, 1601 - Beograd, 1968, f. 21.

⁴⁷ J. Radiniq, *Gjuragj Kastriot Skenderbeg...*, f. 253; M. Kostiq, *Opis vojske Jovana Hunijadija pri polasku u boj na Kosovu*, Glasnik CND 1, Beograd, 1925, f.87; M. Filipović, *Nekoliko beljeshke...*, f. 140-141.

⁴⁸ M. Spremiq, *Despot Gjurgj Branković i Njegovo Doba*, Beograd, 1994, f. 342.

⁴⁹ K. Jiriček, *Istorija srba I...*, f. 373; *Istorija srpskog naroda II...*, f. 264.

⁵⁰ *Istorija Srpskog Naroda II*, Beograd 1994, f. 263; J. Radonić, *Zapadna Evropa i balkanski parodi prema Turcima u prvoj pollovinu XV veka*, Novi Sad, 1902, f. 252; *Kosovo i Metohija u Srpskoj Istoriji*, Beograd, 1989, f. 45.

⁵¹ *Istorija srpskog naroda II...*, f. 264; L. Stojanović, *Rodoslovi i letopisi...*, f. 236; *Kosovo i Metohija u srpskoj...*, f. 45; J. Radoniq, *Zapadna Evropa...*, f. 252-264.

mundur në Kosovë në vendluftimin e vjetër, më 17-18 tetor 1448, para se Skënderbeu të arrinte. Turqia (osmanët, E. R.) pas kësaj drejtohet me tërë fuqinë kundër Shqipërisë (Arbërisë, E. R.) së Skënderbeut.⁵²

Të dhënat flasin se deri tek humbja e luftës nga Huniadi erdhi pasi që atë e sulmoi Murati II para kohe, d.m.th. qysh në fillim e priste atë. Duke e ditur se Huniadi kishte për të pritur forcat e Skënderbeut, Murati II, i cili ishte mirë i informuar nga Gjergj Brankoviqi për të gjitha lëvizjet, e sulmoi Huniadin dhe e detyroi atë të hynte në luftë para kohe.⁵³ Së pari ai shkoi në Kosovë, ku ai u përball me forcat turke (osmane, E. R.). Sipas traditës, Huniadi e humbi Betejën duke u tradhtuar nga Dani II, Trashëgimtar i fronit në Vllahi, dhe Gjergj Brankoviqi, i cili i ka përgjuar/ penguar/ aleatët e Huniadit, pasi ata ishin të udhëhequr nga Kastrioti (Skënderbeu-Gjergj Kastrioti) me ushtri duke i pamundësuar ata me qëllim për t'iu bashkuar (Betejës, E. R.), në mënyrë që ushtria e paktë e Huniadit ta humbë një tjetër betejë në Kosovë.⁵⁴ Është interesant se, Huniadi për humbje i fajëson dubrovnikasit, të cilët ishin në shërbim të despotit Gjergj. Thotë se, Paskoje Sorkoqeviq, ishte ai i dërguari te Murati II. Mos pjesëmarrjen e Gjergjit në dy betejat, e Varnës dhe Kosovës, bënë që shkruesit latinë më vonë ta akuzojnë atë për këto humbje.⁵⁵

Tregohet se, Huniadi armiku më i madh i Gjergj Brankoviqit, mbahej i burgosur në Smederevë nën roje.⁵⁶

Despoti Gjergj për lirimin e Huniadit kërkoi shpërblim dhe nga Hungaria mori 100 000 dukatë për lirimin e tij. Kështu, në fund të dhjetorit 1448, Huniadi udhëtoi për në Segedin (Hungari).⁵⁷ Në këngën popullore serbe, për ngjarjen në fjalë, dalin dhe dilemat ndërmjet hungarezëve dhe serbëve lënë shenjë-gjurmë. Gjergj Brankoviqi, pas dëgjimit të tyre, përfundimisht vendos të tradhtoj

⁵² J. Radoniq, Gjergj Kastriot Skenderbeg i Albanija u XV veku, Spomenica SAN 95, Beograd, 1942; D. Bogdanovič, Kniga o Kosovu, Beograd, 1985, f.53.

⁵³ M. Orbini, Kraljevstvo slovena..., f. 121.

⁵⁴ https://hr.wikipedia.org/wiki/Janko_Hunjadi

⁵⁵ M. Orbini, Kraljevstvo slovena..., f. 343.

⁵⁶ M. Spremiq, Despot Gjuragj..., f.344.

⁵⁷ Istorija srpskog naroda II..., f. 265; M. Spremiq, Despot Gjuragj..., f.345.

Huniadin{...}. Flitet se para fillimit të marshimit të ushtrisë hungareze, ky e njofton (lajmëron) sulltanin për përgatitjet e tyre. Jep informata edhe për numrin e ushtrisë dhe drejtimet - rrugët e tyre. Paraprakisht e këshillon dhëndrin e fuqishëm (Sulltan Muratin II - ishte dhëndër i Gjergj Brankoviqit, E. R.) që mos të sulmon menjëherë, por të lejon të hyjnë thellë në territore dy deri tre ditë ecjeje, e atëherë t'ju mbyll rrugët e kthimit. Personi që u delegua për të dhënë informata që e lajmëroi Sulltan Muratin II në Shqipëri, ishte Paskoje Sorkoqeviq.⁵⁸ Pas marrjes së informatës (lajmit), sulltani menjëherë ndërpreu luftën dhe kthehet në Edrene.⁵⁹

Huniadi mundahej në gjitha mënyrat për të gjetur aleatë, llogariste dhe në Skënderbeun. Ky kishte dëshirë ta ndihmonte {...}. Pasi arriti marrëveshje paqeje me Venedikun, më 4 tetor 1448, filloi përgatitjet të ndihmohet Huniadin.⁶⁰ E gjitha ajo çka është me rëndësi të thuhet për Betejën e Dytë të Kosovës, më 1448 është se, kjo Betejë "Aleancë e Popujve" e udhëhequr nga Huniadi i Hungarisë, ku morën pjesë përveç hungarezëve, polakëve, rumunëve, gjermanëve, çekëve e tjerë, është me rëndësi të theksohet dhe argumenti se, të dhënat e kohës njoftojnë që në këtë aleancë morën pjesë edhe arbërorët (shqiptarët, E. R.). Këtej, duke iu referuar letrës së P. Sorgos në pasazhin nr. 9 të saj, duke folur për ngritjen e aleancës së krishterë në mesin e pjesëtarëve të Kryqëzatës, i zënë në gojë edhe shqiptarët (arbërorët, E. R.).⁶¹

Këtej, historiografia shqiptare tregon se, për çështjen e pjesëmarrjes dhe përgatitjes për në luftë antiosmane me Huniadin, anëtarët e Besëlidhjes Arbërore, mbajtën një Kuvend (pak ditë para Betejës së Dytë të Kosovës, E. R.) dhe vendosën që të marrin pjesë me ushtri, numri i së cilës do të arrinte 20 000 ushtarë dhe atë nën komandën e Skënderbeut. Kur ushtria e Huniadit të marshonte drejt viseve verilindore arbërore këta do t'i bashkoheshin. Me gjithë përputhjet për luftë të përbashkët me hungarezët kundër osmanëve,

⁵⁸ M. Spremiq, Despot Gjurgj..., f. 339.

⁵⁹ M. Spremiq, Despot Gjurgj..., f. 339.

⁶⁰ M. Spremiq, Despot Gjurgj..., f. 339.

⁶¹ J. Drançolli, Kosova më 1448..., f. 265.

forcat arbërore nuk arritën të marrin pjesë në Betejën e Kosovës. Despoti Gjergj Brankoviqi nuk lejoi ushtrinë arbërore të kalonte rrugët në zotërimet e tija.⁶²

Me kohë të shkurtër, Huniadi ka dërguar ambasadorët e tij dy liderëve, Skënderbeut shqiptarit (arbërorit, E.R.) më të shquar dhe babait të gruas së tij, Gjergj Arianitit, për të kërkuar ndihmën e tyre në luftë kundër osmanëve. Aso kohe edhe Papa Eugenius i sugjeronte se, fushata antiosmane duhet të shtyhet. Megjithatë, Huniadi ka deklaruar, në një letër të datës 8 shtator 1448 se, deri tani “ka pasur mjaft nga njerëzit tanë të robëruar, gratë tona të përdhunohen, qerret ngarkuar me koka të prera të popullit tonë”, dhe shprehu vendosmërinë e tij për të dëbuar “armikun nga Evropa”. Në të njëjtën letër, ai shpjegoi strategjinë e tij ushtarake për Papën, duke deklaruar se “fuqia është gjithmonë e më e madhe, kur përdoret në sulm se sa në mbrojtje”.⁶³

Për fund, nga të dhënat historiografike arrijmë në përfundime se, Beteja e Dytë e Kosovës e vitit 1448, ishte një ngjarje e rëndësishme historike e përpjekjeve dhe luftës së popujve të Ballkanit, Hungarisë dhe Arbërisë në rastin tonë, si dhe popujve të Evropës Perëndimore - koalicionit të popujve të krishterë për ruajtjen dhe mbrojtjen e tokave - shteteve të tyre kundër pushtimeve të osmanëve që kishin filluar luftëra në këtë drejtim që nga shek. XIV. Kuptohet nga të dhënat se, Beteja në fjalë ishte humbëse për koalicionin dhe kuptohet se ishte fitore e osmanëve. Një faktorë i rëndësishëm për humbjen e Betejës nga koalicioni ishte figura e Gjergj Brankoviqit, sundimtarit të Rasit (Rashkës), të cilin edhe historiografia serbe, kuptohet edhe ajo joserbe, e fajësojnë për qëndrimet e tij në luftërat kundërosmane, posaçërisht, për qëndrimin e tij për mospjesëmarrje në Betejën e Dytë të Kosovës. Ky nga historiografia quhet dhe tradhtar i koalicionit të popujve për luftë kundër pushtimeve osmane, tradhtar i çështjes krishtere dhe quhet edhe njeri besnik-vasal i sulltanëve osmanë, duke qenë

⁶² *Historia e popullit shqiptar I*, Tiranë, 2002, f. 412.

⁶³ Muresanu Camil, John Hunyadi Defender of Christendon, The Center for Romanian Studies, 2001, f. 144-148.

bashkëpunëtor i tyre në informacione dhe pjesëmarrje luftarake.

Dëshmohej se, Gjergj Brankoviqi, gjatë kohë së sundimit dhe mbajtjes të këtij sundimi, ishte vasal herë i hungarezëve, herë i osmanëve, por më shumë i osmanëve, kur të dhënat tregojnë edhe se, ky besnikërisht nga vitet 1444-1448 e deri në vdekje, iu kishte betuar për besnikëri osmanëve. Po ashtu, dëshmohej se, despoti Gjergj Brankoviqi, shpeshherë gjatë karrierës (sundimit) të tij, në bashkëpunim dhe bashkëveprim të osmanëve dhe ushtrive të tyre, kishte zhvilluar luftëra për pushtimin e territoreve të popujve fqinjë ballkanikë si, kundër arbërorëve, malazezëve, boshnjakëve, kroatëve, hungarezëve etj.

Nga historiografia serbe duke studiuar çështjen në fjalë, mund të nxjerrim dhe qëndrimet se, në Betejën e Parë të Kosovës (Dardanisë) të vitit 1389, në luftë me Perandorinë Osmane, kishte tradhtuar Vlk (Vuk) Brankoviqin (kemi mjaft shkrime, studime, komentime historike lidhur me çështjen). Po ashtu, janë të dhënat e paraqitura dhe tjera që lidhen me Betejën e Dytë të Kosovës të vitit 1448, po me Perandorinë Osmane, kur tani dihet se tradhton Gjergj (Gjuragj) Brankoviqin, djali i Vlk Brankoviqit. Pra, flasim për më shumë se gjysmë shekulli (59 vite) kur sundimtarët lokalë të Rasit (Rashkës) të fund shek. XIV dhe gjysmës së parë të shek. XV, që janë babë e birë, Vlk dhe Gjergj Brankoviq, të kenë qenë bashkëpunëtorë të sulltanëve të Perandorisë Osmane dhe të tjerëve dhe të cilësohen tradhtarë të luftërave të popujve ballkanikë të krishterë që luftonin për mbrojtjen e tokave dhe popujve të tyre.

Po ashtu, historiografia serbe dëshmon se, po këta dy persona nga familja Brankoviqi, pushtetin e tyre “sundimtarë lokalë” të kohës në treva ballkanike (pjesë të territoreve sot në Serbi dhe Mal të Zi) dhe pjesë të territorit të sotëm të shtetit tonë, Republika e Kosovës, i mbanin vetëm duke ju falënderuar marrëdhënieve vasale (shërbëtore) të sulltanëve të Perandorisë Osmane, duke mos përjashtuar dhe të tjerët, si Mbretërinë e Hungarisë. Lidhur me të dhënat që i ofruam për zhvillimin e Betejës së Dytë të Kosovës, duhet të themi se historiografia serbe qëllimisht i ikën studimit të më hollësishëm të ngjarjes duke pasur parasysh marrëdhëniet vasale dhe të mira të Gjergj Brankoviqit, sundimtarit të Rashkës me osmanët. Asokohe

tregohet që Gjergj Brankoviqi, përveç informacioneve sekrete të dhëna për Sulltan Muratit II, veproi dhe vuri pengesat që vështirësonte kalimin e ushtrisë së koalicionit si dhe ushtrisë së Skënderbeut nëpër rrugët që shpinin në trevat që sundonte.

Ky veprim i tij i fundit dhe veprimet e mëhershme disavjeçare të bashkëveprimit me osmanët, bëri që të jetë dhe të veproi kundër koalicionit të popujve të krishterë (Aleancës Perëndimore) të udhëhequr nga Gjon Huniadi i Hungarisë, dhe të përkrahur e ndihmuar nga Skënderbeu-Gjergj Kastrioti, princ i Arbërisë.

Bashkëpunimi i disa sundimtarëve lokalë ballkanikë dhe vasaliteti e besnikëria e tyre me pushtuesin osman aso kohe bënë që, edhe lufta - Beteja e Dytë e Kosovës, të pësoi fatin e Betejës së Parë të Kosovës, pra të humbnin. Vlen të theksohet se, historiografia botërore këta 2 (dy) “burrështetas” - “gjeneral” të shek. XV, Gjon Huniadi i Hungarisë dhe Skënderbeu-Gjergj Kastrioti, princ i Arbërisë. Përveçse i vlerëson si trimat dhe strategët më të mëdhenj politikë e ushtarak të kohës, i vlerëson dhe i rreshton ndër burrat, luftëtarët, strategët politiko-ushtarakë ndër më të mëdhenj të historisë botërore.